

Музеєзнавство і архівознавство

УДК 069 (477.63)

Капустіна Н.І., Бекетова В.М. МУЗЕЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розглянуто діяльність музеїв, участь їх у краєзнавчому русі, кількісні та якісні показники розвитку музейної галузі Дніпропетровської області на сучасному етапі.

Ключові слова: музей, проблеми музейної галузі, краєзнавчий рух.

Рассмотрена деятельность музеев, участие их в краеведческом движении, количественные и качественные показатели развития музейной отрасли Днепропетровской области на современном этапе.

Ключевые слова: музей, проблемы музейной отрасли, краеведческое движение.

Authors have examined museum activities, their role in the movement of local lore, quantitative and qualitative indices of museum development in the Dniepropetrovsk region at present stage.

Key words: museum, problems of the museum sphere, a movement of local lore.

Музеї посідають особливе місце в розвитку краєзнавства, це і є та рушійна сила, місцеві культурно-освітні осередки, навколо яких обертається краєзнавча – дослідницька і популяризаторська робота в кожному конкретному регіоні. Виходячи з головних функцій музеїв як науково-дослідних та культурно-просвітницьких закладів, призначених для збирання й комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини, краєзнавчого руху, здійснюють свою діяльність музеї Дніпропетровської області на сучасному етапі, в умовах, коли відбувається переоцінка загальнолюдських цінностей, зміна власності, реформування місцевого самоврядування, часті зміни ідеологічних і політичних пріоритетів.

Дане повідомлення базується на поточній документації музеїв області, зокрема: звітах, довідках, інформаціях, які музеї надсилають щорічно до Дніпропетровського національного історичного музею (далі – ДНІМ), а також на статтях у місцевій пресі, музейних виданнях (книги, буклети), в яких висвітлюється робота музеїв за певний проміжок часу та у зв'язку з проведенням різних музейних заходів. Преса досить активно висвітлює музейне життя, в газетах постійно з'являються повідомлення про відкриття виставок, проведеннях різноманітних масових заходів, святкування ювілеїв, створення нових музейних закладів тощо.

На 01.01.2011 р. в області налічується 144 музеї, з них – 17 музеїв комунальної власності системи Міністерства культури України

(Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького, Дніпропетровський художній музей, Музей історії міста Дніпродзержинська, Криворізький міський краєзнавчий музей, Павлоградський історико-краєзнавчий музей, Нікопольський краєзнавчий музей, Васильківський краєзнавчий музей, Сурсько-Литовський музей художника Ф. Решетнікова, Межівський історико-краєзнавчий музей, Новомосковський історико-краєзнавчий музей ім. П. Калнишевського, Комплексний музей історії Царичанського району, Історико-краєзнавчий музей ім. О. Ковалю м. Підгороднє (Дніпропетровського району), Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва (створений у грудні 2010 р.), Жовтоводський міський історичний музей ім. Ю.І. Пригожина, Орджонікідзевський історико-краєзнавчий музей ім. М.А. Забудька, Софіївський районний краєзнавчий музей, Музей історії с. Чумаки Томаківського району), 1 музей державної власності, підпорядкований Міністерству промислової політики (Металургійний державний музей України у приміщенні Інституту чорної металургії, м. Дніпропетровськ), та 127 (з них 39 – народні) музеїв на громадських засадах при галузевих управліннях, акціонерних товариствах, на підприємствах, в навчальних закладах, комерційних фірмах, в сільській місцевості (див. таблиці в додатках № 1-4).

Для порівняння наведемо цифри: у 1995 р. в області налічувалось 6 державних музеїв та майже 175 (з них 40 народних) музеїв на громадських засадах [3], а у 2005 р. – 7 комунальних, 1 державний та 148 музеїв на громадських засадах (43 народних) [7].

Введення різних форм власності викликає до життя появу нової системи підпорядкованості музейних установ. Хоч музейні предмети належать до державної власності і входять до Музейного Фонду України, майно більшості музеїв належить до комунальної власності певних територіальних громад (обласної, міської, районної, селищної). Це спонукає музейні заклади, особливо сільські (здебільшого – це громадські музеї), шукати власника, який буде фінансувати музей, утримувати його персонал, охороняти будівлю, опалювати й освітлювати приміщення, дбати про удосконалення експозиції, облік і збереження музейних предметів тощо. Тому на сучасному етапі поняття «громадський музей» все більше стає анахронізмом, особливо, коли музей існує не в конкретному колективі (металургійний завод Г.І. Петровського, шахта Західно-Донбаська, Північний гірничозбагачувальний комбінат, Національний гірничий університет і т.п.), а райцентрі, селі чи селищі, тобто не має дійсного господаря. Майже нічого для нормального існування музею не дає й звання «народний», бо воно не підкріплене ніяким матеріальним забезпеченням. Саме з цих причин на сьогодні в Дніпропетровській області замість 11 музеїв на громадських засадах з'явилося 11 комунальних закладів культури (окремих юридичних одиниць), підпорядкованих міським, районним та селищним радам. Залишається лише плекати надію на те, що зрушиться з місця у бік покращення і проблема матеріального забезпечення цих музейних закладів.

Здебільшого в області на сьогоднішній день наявні музеї історичного (2), комплексного, тобто краєзнавчого, етнографічного та природознавчого (136), художнього (2), природного (2), науково-технічного профілів (2), які зберігають, вивчають та популяризують понад 900 тисяч оригінальних і унікальних пам'яток природи, археології, етнографії, історії, техніки, культури та мистецтва краю, державного й світового значення. Щорічно музеї Дніпропетровщини відвідують майже 950 тисяч мешканців і гостей області (дивись додатки № 1-4), з них 400 тисяч учнів і студентів [3].

Провідним музеєм області, науково-методичним та координаційним центром її музейної галузі і краєзнавчої роботи є Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького, до якого на правах відділів входять п'ять окремих музеїв – історичний музей та діорама «Битва за Дніпро», меморіальний будинок-музей академіка Д.І. Яворницького, музей «Літературне Придніпров'я», музейний центр О.П. Блаватської та її родини, музей історії та розвитку місцевого самоврядування Дніпропетровської області (в будинку Облради). Наукові співробітники музею (55 чол.) досліджують понад 100 наукових тем з історії, культури, літератури краю. Щорічно у середньому публікується біля 100 наукових статей у різних наукових збірниках, виходить у видавництвах міста: науковий каталог музейних предметів (всього 12), науковий збірник праць (з 1991 по 2011 рр. – 11 випусків) або збірник документів з музейного архівного зібрання (7 випусків), науково-популярні книги та музейні буклети. Аби в нашу постмодерну добу залишались на належному рівні, бути цікавим відвідувачам, користуватись широким попитом мешканців краю, в музеї впроваджуються новітні форми менеджменту і маркетингу, рекламно-інформаційні технології, інтерактивні заходи для учнів різних вікових груп, дорослої аудиторії тощо. Наукові співробітники музею розробляють актуальні для сьогодення теми з історії краю, а саме: з історії телефонізації області, появи бірж на Катеринославщині, розвитку місцевого самоврядування, реклами наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., жіночого руху та інші.

З ініціативи ДНІМ Дніпропетровщина стала піонером проведення єдиного в Україні загального музейного заходу – всеукраїнського музейного фестивалю, своєрідного професійного свята, школи обміну досвідом, полігону для опробування нових форм роботи, і одночасно – огляду-конкурсу музеїв України (перший фестиваль «Музей третього тисячоліття» відбувся у 2005 р. [4], другий – «Музеї у сучасному поліетнічному світі» – в 2008 р. [2]). На 2011 р. планується проведення 3-го музейного фестивалю «Музеї України у європейському культурному просторі», на який мають прибути представники понад 100 музеїв країни. Перші заявки (10 одиниць) на фестиваль вже надійшли до оргкомітету.

З 2010 р. регіональний музейний фестиваль відбувається в Нікополі на базі Нікопольського краєзнавчого музею [8]. В самому м. Нікополі та Нікопольському районі налічується 13 музеїв, з них – 1 комунальний та 12 музеїв на громадських засадах на підприємствах, в навчальних закладах,

селах району. Всі вони взяли участь у районному музейному фестивалі – святі музеїв регіону, присвяченому Дню музеїв – 18 травня.

Традиційним в нашій області стало проведення тематичних оглядів-конкурсів музеїв на громадських засадах. Протягом 2006 та 2007 рр. проведено два огляди-конкурси серед галузевих музеїв та сільських музеїв на громадських засадах, з урочистим підбиттям підсумків і нагородженням кращих музеїв по різних номінаціях і напрямках музейної діяльності. У листопаді 2008 р. спільно з Дніпропетровською міськрадою проведено конкурс громадських музеїв, які існують у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах міста Дніпропетровська. У жовтні-грудні 2009 р. громадські музеї області взяли участь у всеукраїнському огляді-конкурсі «Кращий громадський музей України», який було організовано Національною краєзнавчою спілкою та Міністерством культури і туризму України. На конкурс від Дніпропетровської області були представлені 4 кращі громадські музеї області. Верхньодніпровський народний районний музей – посів II місце в номінації «Історія рідного краю». В номінації “Краще експозиційне оформлення” II місце посіли – Народний музей історії ВАТ “Дніпропетровський металургій завод ім. Г.І. Петровського” та музей трудової слави ВАТ «Південний ГЗК», III місце – Народний музей шахтарської слави шахти «Західно-Донбаська» ВО «Павлоградвугілля». У 2010 р. ДНІМ разом з Дніпропетровською міськрадою провели огляд-конкурс музеїв на громадських засадах міста Дніпропетровська, присвячений 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Подібні огляди-конкурси сприяють значній активізації краєзнавчої роботи і популяризації місцевої історії різних хронологічних періодів, удосконаленню експозиції і зміцненню матеріальної бази музеїв. В якості призів кращим музеям – призерам конкурсів, вручаються подарунки у вигляді сучасних телевізорів, цифрових фотоапаратів, іншої техніки, необхідної для поліпшення музейної діяльності.

В результаті вивчення й аналізу діяльності музеїв Дніпропетровської області за минуле 5-ліття виявлено актуальні, пріоритетні проблеми, пов'язані з подальшим розвитком музейної галузі, а саме: необхідність зміцнення й удосконалення її матеріальної бази; впровадження комп'ютерної техніки для обліку, збереження музейних колекцій, реклами музеїв; поліпшення системи збереження й охорони музейної спадщини; впровадження маркетингового та інноваційного підходів у керуванні галуззю; забезпечення музеїв кваліфікованими кадрами фахівців; розширення музейної мережі області за рахунок створення різних за профілем музеїв, здатних відтворити усе багатство й розмаїття природного середовища, своєрідність й неповторність історичного та культурного минулого краю, промислового, науково-технічного й людського (особистісного) потенціалу нашої області; розширення видавничої діяльності з метою введення до наукового обігу унікальних історичних джерел, що зберігаються в музеях області; створення в Інтернеті сайту «Музеї Дніпропетровської області».

Дуже гострою для музейної галузі є проблема збереження та консервації музейних фондів, розвитку реставраційної бази, адже понад 40% загальної

кількості музейних предметів в музеях області потребують негайної реставрації. В багатьох музеях області потребують капітального ремонту музейні фондосховища, їх необхідно оснастити відповідним новітнім обладнанням (шафи, стелажі), контрольно-вимірювальними приладами, охоронною та протипожежною сигналізацією для створення нормальних умов збереження і охорони музейних цінностей. Хоч фонди музеїв постійно збільшуються кількісно, але музеям виділяються занадто незначні кошти на придбання музейних предметів, що призводить до втрат багатьох цінних предметів музейного значення, які потрапляють до приватних колекцій та за кордон.

Більшість музеїв області потребують проведення капітального ремонту приміщень, перебудови та побудови експозиції з історії краю різних хронологічних періодів та проблематики, зокрема:

- ❖ в музеї «Літературне Придніпров'я» (відділ ДНІМ) необхідно провести ремонт другого поверху та створити нарешті постійну стаціонарну експозицію, яка існує у вигляді виставок;

- ❖ в музейному центрі О.П.Блаватської та її родини (відділ ДНІМ) необхідно провести реставрацію будинку (який ми можемо просто втратити, адже він руйнується) і створити експозицію;

- ❖ в історичному музеї необхідно зробити ремонт зали № 8 та побудувати нову експозицію з історії краю на сучасному етапі – «Дніпропетровська область в 1946-2010 роках»;

- ❖ потребують капітального ремонту приміщення й створення нової експозиції Дніпропетровського художнього музею, Криворізького, Нікопольського, Павлоградського історико-краєзнавчих музеїв;

- ❖ на базі художньої колекції, яка формується завдяки проведенню щорічного фестивалю «Мамай-фест», назріло питання про створення Музею «Мамає» у Дніпродзержинську [1].

Вказані проблеми свідчать про необхідність впровадження комплексу заходів щодо розвитку музейної галузі Дніпропетровської області на сучасному етапі розвитку нашої держави, з метою створення належних умов функціонування музеїв Дніпропетровської області, підтримки маркетингових та інноваційних ініціатив в музейній галузі щодо удосконалення діяльності музеїв, розширення музейної мережі області за рахунок нових різноманітних музеїв та сприяння збільшення ефективності їх роботи в нових політичних та соціально-економічних умовах.

У найближчі п'ять років, за умов вирішення вищезазначених проблем, музейна галузь області повинна поступово (поетапно) перетворитися на сучасну розвинену мережу багатопрофільних музеїв, забезпечених численними цінними фондovими зібраннями музейних предметів – оригінальних та унікальних пам'яток історії та культури краю, які належно зберігаються й охороняються, з міцною новітньою матеріальною базою, комп'ютерним забезпеченням, висококваліфікованим кадровим потенціалом, здатним перетворити музеї області на дійсні центри культури, науки, освіти, туризму,

просвітництва й виховання у населення національної гідності, етичних загально людських норм та естетичних смаків.

Бібліографічні посилання:

1. Буланова Н.М. Мамай-фест як інноваційний музейний проект / Н.М. Буланова // Роль музеїв у культурному просторі України й світу. Збірник матер. загальноукр. наук. конф. з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І.Яворницького. Вип.11. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2009. – С. 493-498.
2. Другий Всеукраїнський музейний фестиваль «Музеї у сучасному поліетнічному світі»: Каталог учасників / Упорядники: Н.І. Капустіна, В.М. Бекетова, Ю.М. Малієнко. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 102 с.
3. Звіти Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І.Яворницького за 1995, 2005-2010 рр. // Поточний архів наукової частини ДНІМ.
4. Лаєвський С.Л. Перші на Першому (до перемоги Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського на I Всеукраїнському музейному фестивалі // Скарбниця української культури. Збірник наукових праць. Вип. 7. – Чернігів, 2006. – С.197-207.
5. Музеї Дніпропетровської області. Путівник-довідник / Упорядники: Н.І. Капустіна, В.М. Бекетова – Д.: АРТ-ПРЕС, 2006. – 56 с.
6. Петришин Л. В Никополе прошел I региональный фестиваль музейного дела / Л. Петришин // Днепровская правда. – 2010. – 28 мая.

ДОДАТКИ.

№ 1.

Таблиця кількості музеїв області по роках 2008-2010 рр.

№ п\п	Міста, сільські райони області	Кількість музеїв 2008 р.			Кількість музеїв 2009 р.			Кількість музеїв 2010 р.		
		В	К/В	Г/Н	В	К/В	Г/Н	В	К/В	Г/Н
	Міста області	В	К/В	Г/Н	В	К/В	Г/Н	В	К/В	Г/Н
1.	Дніпропетровськ	46	2/1	43	46	2/1	43	46	2/1	43
2.	Верхньодніпровськ	1	-	1	1	-	1	1	-	1
3.	Вільногірськ	1	-	1	-	-	-	-	-	-
4.	Дніпродзержинськ	10	1	9	10	1	9	10	1	9
5.	Жовті Води	1	-	1	1	-	1	1	1	-
6.	Кривий Ріг	5	1	4	5	1	4	5	1	4
7.	Нікополь	8	1	7	8	1	7	8	1	7
8.	Новомосковськ	3	-	3	3	-	3	3	1	2
9.	Марганець	1	-	1	1	-	1	1	-	1
10.	Орджонікідзе	1	-	1	1	-	1	1	1	-
11.	Павлоград	2	1	1	2	1	1	2	1	1
12.	Тернівка (Павлоград)	1	-	1	1	-	1	1	-	1
	Всього в містах	77	6/1	70	79	6/1	72	79	9/1	69
	Сільські райони області									
1.	Апостолівський	1	-	1	1	-	1	1	-	1
2.	Васильківський	3	1	2	3	1	2	3	1	2
3.	Верхньодніпровський	1	-	1	1	-	1	1	-	1

4.	Дніпропетровський (м. Підгороднє)	2	-	2	2	-	2	2	2	-
5.	Криничанський	3	-	3	2	-	2	2	-	2
6.	Магдалинівський	3	-	3	3	-	3	3	-	3
7.	Межевський	4	-	4	1	-	1	1	1	-
8.	Нікопольський	5	-	5	5	-	5	5	-	5
9.	Новомосковський	3	-	3	2	-	2	2	-	2
10.	Павлоградський	4	-	4	4	-	4	4	-	4
11.	Петриківський	4	-	4	4	-	4	4	1	3
12.	Петропавлівський	1	-	1	1	-	1	1	-	1
13.	Покровський	7	-	7	7	-	7	7	-	7
14.	П'ятихатський	1	-	1	1	-	1	1	-	1
15.	Синельниківський	7	-	7	7	-	7	7	-	7
16.	Солонянський	3	-	3	3	-	3	3	-	3
17.	Софіївський	2	-	2	2	-	2	2	1	1
18.	Томаківський	8	-	8	7	-	7	7	1	6
19.	Царичанський	8	-	8	8	-	8	8	1	7
20.	Широківський	2	-	2	2	-	2	2	-	2
	Всього в районах	72	1	71	66	1	65	66	8	58
	Всього по області	149	7/1	141/45	145	7/1	137/45	145	17/1	127/39

Скорочення у таблиці: В – всього, К – комунальні музеї, В – відомчі музеї, Г – музеї на громадських засадах, Н - народні

№ 2.

Кількісні показники Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І.Яворницького (скорочено – ДНІМ) за 2007 – 2010 рр.

Таблиця надходження музейних предметів по роках.

Рік	Кількість предметів, що надійшло за рік (основного фонду - ОФ)	Кількість предметів всього в фондах (ОФ)	Кількість предметів науково-допоміжного фонду (НДФ)	Кількість всього предметів у фондах
2007	1338	221027	35054	256081
2008	1283	222310	36261	258571
2009	1198	222508	39937	262445
2010	1860	225368	41704	267072

Таблиця динаміки відвідання ДНІМ та проведення екскурсій та виставок по роках.

Рік	Кількість відвідувачів	Кількість екскурсій	Кількість виставок
2007	288100	6835	79
2008	308500	5994	140
2009	298500	5569	90
2010	302400	6825	102

№ 3.

Кількісні показники по музеях комунальної власності Дніпропетровської області за 2007 – 2010 рр.

Таблиця надходження музейних предметів по роках.

Рік	Кількість предметів, що надійшло за рік (основного фонду - ОФ)	Кількість предметів всього в фондах (ОФ)	Кількість предметів науково-допоміжного фонду (НДФ)	Кількість усього предметів у фондах (ОФ+НДФ)
2007	8314	474568	107395	581963
2008	8601	480902	109662	590564
2009	8134	484382	114316	598698
2010	9648	522972	119033	642005

Таблиця динаміки відвідання музеїв та проведення екскурсій і виставок по роках.

Рік	Кількість відвідувачів	Кількість екскурсій	Кількість виставок
2007	730,9	12162	212
2008	740,9	11255	277
2009	732,1	9543	231
2010	769,8	12171	318

№ 4.

Кількісні показники по громадських музеях Дніпропетровської області за 2007-2010 рр.

Рік	Кількість музеїв на громад. засадах	З них мають звання народних	З них, де зберігаються предмети держ. частини Музейного Фонду України	Кількість музейних предметів, усього	Кількість відвідувачів	Кількість екскурсій
2007	143	43	130	443467	247605	6913
2008	144	45	130	437768	243360	6842
2009	137	45	130	418091	200357	6616
2010	127	39	90	391298	193023	6106

Надійшла до редколегії 16.03.2011 р.